

ղըղի և Որդուառու) վիճակաց սահմաններէն դուրս ի վաճառ տարուած՝ գիւղա-տնտեսութեան զանազան բերող արժէքոյց թիւերը, այս տարեկան բոլորական հաշիւս կ'ունենանք. Յորեն՝ 5000 ռուբլի արժէքով, Բամբակ՝ 2000 ռուբլի, այլեւայլ չոր մրգեղէնք՝ 1,500 ռուբլի, Պանիր, եղ, մեղր և անասուն՝ 25,000 ռուբլի. Մետաքս՝ 13,000, Բուրդ և մորթ՝ 25,000 ռուբլի որով բովանդակ տարեկան դուրս տարուած վաճառքն կը լինի՝ իբր 74,500 ռուբլի:

Շարունակելի

ԳԵՂԻ ՎԱՐժՈՒՅԻՆ ԵՒ ԾԵՐ ԶԻՆՈՒՈՐԸ

ՔԵՂԻՆ ուրիշ տներէն քիչ հեռու տնակի մը մէջ կը բռնակէր ծեր զինուորը: Ստորին ու վերի յարկին մէկ մասը՝ վարձուորն ու ընտանիքը կը բնակէին, իսկ ծերունին իրեն պահած էր դէպ ի արեւելք նայող անկեան երկու սենեակ, ուր աղքատաբար կ'ապրէր տանը չորս կողմը եղող պզտի հողին արդեամբքը, որ իր միակ կալուածն էր, ու ի պետութենէ՝ ի վարձ իր բազմամեայ զինուորական վաստակոց սահմանուած աննշան թոշակաւ:

Չունէր ընտանիք, ոչ ազգական և ոչ բարեկամք. ոմանք արդէն մեռեր, այլք հեռու և զինք բոլորովին մոռցած էին: Իր ցասկոտ ու տխուր բնաւորութեանը, խիստ ու տմարդի կերպերուն վրայ՝ նոյն իսկ գիւղացիք կը փախչէին իրմէ. տեղւոյն բռնաժըշկին ու ժողովրդապետ քահանային ալ՝ ինք ծերունին չէր ուզեր մօտենալ. մէկուն՝ վասն զի չէր կրնար բռնկել ծերութեանն հիւանդութիւնները. միւսին՝ զի կը յիշեցընէր այնպիսի վարդապետութիւններ ու պարտք՝ զորս ինք արդէն ի վաղուց մոռցած էր, և չէր ուզեր որ յիշատակութիւնն ինչորդուի սըրտին մէջ:

Այս պատճառաւ գրեթէ միշտ միմեակ էր, կամ դաշտաց մէջ գաւազանի մը կռթնած յամրաբայլ չրջագայելով, և կամ դրան առջև արևուն դիմաց նստելով՝ ծխափողը բերնին: Այդ միայնութիւն՝ ալ աւելի կը դառնացընէր և անհանդուրժելի կ'ընէր կեանքը ու ծերութեան հասակին անհրաժեշտ ցաւերն ու վշտերը. զի գրեթէ իննսնամեայ էր, և զինուորական կենաց սովորոյթք՝ այդ ծանրացեալ հասակին վրայ շատ նեղութիւններ աւելցուցեր էին:

Եւ սակայն այդ տկար, հիւանդոտ ու անհոգ ծերունին՝ հաւրիւր պատերազմաց մասնակից եղեր, Եւրոպիոյ շատ գլխաւոր քաղաքաց զոնէն յաղթողի փառք ներս մտեր, ու պատերազմի դաշտին մէջ օր մը Նաբոլէոն մեծն իր ձեռքովը կախեր էր կրծոցը վրայ Պատուոյ լեգէոնին շքանշանը։ Այն ժամանակներն անցեր էին ընդ միշտ. նոյն իսկ անոնց յիշատակք և տըպաւորութիւնք՝ տկարացեր, անհետ եղեր էին ծերունի զինուորին մտքէն, և չէին կրնար դիւրացընել կամ ամօքել կրած ցաւերը։

Մարդկային փառք այդպէս ունայն են և վաղանցուկ։

Նոյն գիւղին մէջ նորահաս վարժուհի մ'ալ կար, որուն բընութիւն և բաղդ զլացեր էին իրենց պարզենբըր. բայց ի փոխարէն՝ ճոխ էր սրտի բարութեամբ և հոգւոյ ազնուութեամբ. ձիրք անզուգականք՝ որոց առջև կերպարանաց վայելուչ գեղ և մեծութիւն ընչից կը մթննան ու կը խաւարին։

Աղքատ ու բազմաթիւ ընտանեաց տէր ծնողաց զաւակ, նորահասակ վարժուհին՝ քաղցր համակամութեամբ իրեն վիճակ ընտրեր էր աննշան գիւղին մէջ դաստիարակի պաշտօնը։ Սէր շուառ Աստուած և առ մարդիկ, պարտուց զգացմունքը, ծնողաց աղքատութիւնը իր աշխատանքով թեթեւցընելու մտածութիւնը, այդ խոնարհ պայմանին յատուկ նեղութիւնները կը չափաւորէին, և շատերու անծանօթ հաճոյից և մխիթարութեան աւոյշ ճաշակաւ զինք կը սփոփէին։

Յատուկ գուրթ մը զգաց բարեգործով սրտիւր ի տես ծերունի զինուորին։ Կարծես գուշակեց իմացաւ այդ լքեալ անձին թըշուառ խեղճ վիճակը, որ գերեզմանին մօտեցած՝ զիրկ էր բարեկամի մը խօսքի քաղցրութենէն, Աստուծոյ մտածութեան քաջալերիչ մտածութենէն։

Աւետարանախրատ սիրով դաստիարակուած, խոնարհ վարժուհին կը մտածէր իրաւամբ թէ հաւատք և ապաշաւ կարող պիտի ըլլային՝ նուիրագործելով դիւրացընել իր ցաւերը, և ի վշտաց փոխելով ի քաւութիւն, անմահական մխիթարութեանց և ուրախութեան խոստմունքի մը դարձընել։ Մասնաւոր կերպով մը պէտք էին ազդել ի նա՝ մահուան միշտ պատրաստ գըտնուելու աստուածային խօսքերը՝ որ թէ պատուէր և թէ յոյս են միանգամայն. և սակայն նա՝ կրցածին չափ կը հեռացընէր կը մերժէր սրտէն ու մտքէն այդպիսի խորհուրդ մը, թէպէտ և այնպէս մերձաւոր և անխուսափելի։

Իր երկար կեանքը, աշխարհի համար այնչափ փայլուն և պատուաւոր, շատ հեռի էր այնպիսի ըլլալէն յաշտ սրտագիտին

Աստուծոյ. ու բազմաթիւ պատերազմաց մէջ յաղթական հանգիսացող զինուորը՝ կարօտ էր գլխութեան և ողորմութեան: Եւ այդ գլխութիւն պահուած էր իրեն. բայց հարկ էր որ ծերունին խնդրէ՝ առ ի սոռնալ, և դառնայ ի հաւատս և ի սէր՝ առ արժանաւորիլ:

Ո՛հ, եթէ կարենայի սփոփել այդ խեղճը, — կ'ըսէր ինքնիրեն վարժուհին, — և կրկին արթնցընել ի սրտին զյիշատակ Աստուծոյ:

* *

Այս մտածութեամբ ետեւ եղաւ շահիլ զծերունին. տարիքնին աւնող անձինք ալ տղայոց նման զգայուն սիրտ մը ունին, և բոլորովին կը յանձնուին անոնց որ կրնան իրենց գորով ու սէր ազդել:

Առջի բերան անտարբերութիւն, մանաւանդ թէ մերժում մը տեսաւ, ծանր խօսքերու և անքաղաքավար կերպերու համբերեց. բայց չիլքաւ և ոչ ալ տփոհանք երեցուց. սէրը այն ատեն միայն ճշմարիտ է և առատամիտ՝ երբ փոխարէն սիրոյ չիհանդիպիր. նախատանաց՝ դիւրաւ և հաստատապէս կը ներէ և կը մոռնայ:

Վարժուհւոյն ամօթխած բարեգլխութիւնն, փափուկ ազնւութիւնն կամաց կամաց զինուորին սրտին վրայ իրենց ազդեցութիւնն ունեցան: Սկսաւ հասկընալ թէ որչափ անիրաւ էր իր վարքունքը, և զգաց թէ քանի՛ բարեգործ և սփոփիչ կըրնար ըլլալ իրեն այն սէրը, իմացաւ այդ փոփոխութիւնը նաեւ վարժուհին, թէ ինչպէս իր այցելութիւնք օր ըստ օրէ կը հաճոյանային ծերունւոյն, և խօսքերը՝ մխիթարութեան նշոյլ մը կ'ազդէին. ուստի ջանքը բազմապատկեց աւելի սիրելի ընելու այն խեղճին, զոր կը փափաքէր մխիթարել ու առաքինական յոյսերու դարձընել:

Երեւոնեաց ընդհանուր սովորութեան համեմատ, զինուորականին ալ աչքը միշտ անցելոյն վրայ կը յառէր. ալ յոյս մը չունենալով, միայն յիշատակօք կ'ապրէր. և անցեալ կենաց տարիները եւթ կրնային սրտին զարկ մը տալ, եւ օրիորդն կը խօսէր հետը այդ ամաց յիշատակներուն և դիպաց վրայ. կը հարցընէր գիտնալ ու սորվիլ, ինչ որ տեսեր ու գործեր էր նա կենաց երկար ընթացից մէջ:

Տարիքը առած ըլլալուն՝ գլուարութեամբ միտքը կը բերէր զինուորն, ու յուշիկ կը պատմէր. և վարժուհին սիրալիւր և մեծ մտադրութեամբ մտիկ կ'ընէր անոր պատմածներուն, անկեղծու-

Թեամբ կը գրուատէր գովութեան արժանի գործերը, և կը զգուշանար մեղադրանաց խօսք մը կամ կերպ չյայտնելու: Եւ զի ծերութեան հասակը արժանի է միշտ գլխալիր և պատկառոտ մեծարանաց, այդ ազնուամիտ առաքինութեան մէջ ալ երբէք չէր պակսեր վարժուհին, որով ալ աւելի կը մխիթարէր զնա ու սիրտը կը գրաւէր:

Բայց սիրագործով օրիորդը այդ սփոփանօք միայն գոհ չէր. կը փափաքէր քրիստոնէական կրօնի սկզբանց վերածել անոր սիրտը:

Օր մը երբ իր անցեալ փառաց և ներկայ աղիտիցը և թշուառութեանց խօսքը կ'ընէր,

« Մխիթարուէ, ըսաւ օրիորդը, վասն զի Աստուած մեծագոյն փառք և բարեբաւոտութիւն պահած է քեզ յերկինս »:

Այդ խօսքին՝ արհամարհոտ կնճիռն երեցաւ ծերունոյն ճակտին վրայ, և տխուր կերպով մը պատասխանեց.

« Մեռնելու որ ըլլանք՝ ալ ամէն բան լընցած է »:

« Եւ սակայն, — վրայ բերաւ վարժուհին, — մանկութեանդ ատեն մայրդ անշուշտ ուրիշ ակնկալութեամբ մը և յուսով մխիթարած է քեզ »:

Զինուորականին սիրտը տակնուվրայ եղաւ մանկութեան օրերուն, մօրը և նախկին տպաւորութեանց յիշատակներով. ու թեկերը ծնկաց վրայ ձգելով՝ հառաչեց.

« Ճշմարիտ է խօսքդ »:

* * *

Օր մը ի զուր երկար ատեն սպասեց ծերունին՝ վարժուհւոյն սովորական այցելութեանը: Այդ յապաղումը տրտմեցուց զինքը, անոր ընկերութեանն ու խօսակցութեան կարօտ իմանալով: Ու սպասելէն ձանձրանալով, տնակէն դուրս ելաւ, ու հանդարտ քայլով բարձրացաւ դէպ ի վեր ուստի կը տեսնուէր այն ճամբան որով վարժուհին սովոր էր գտնել զինքը իր կայուածին մէջ: Երկայն ատեն աչքերը յառելով՝ ծերունին բռնադատեցաւ ետ դառնալ, խաբուած իր ակնկալութեանը մէջ:

« Զիս մոռցաւ, կ'ըսէր հառաչելով, կամ ընկերութիւնս ըսկըսաւ տաղտկալի ըլլալ: Անանկ ալ պէտք էր ըլլալ: Անմոռութիւնը իմ էր որ կարծեցի վրաս սէր ունեցող մէկը գտած ըլլալ: Դեր եմ, ու ամենուն համար ձանձրալի են ծերերը: Քիչ է մընացած կեանքս. մեռնելու որ ըլլամ՝ ես ալ, ուրիշներն ալ իրարմէ կ'ազատինք »:

Տանը մօտենալով, վարձուորին պզտի դատերը հանդիպեցաւ.

որոյ հետ՝ մարդատեաց բնաւորութեանն հակառակ, վարժուհւոյն ծանօթանալէն ի վեր սկսեւ էր սիրով ու քաղցրութեամբ վարուիլ :

— « Գիտես, ըսաւ դատրիկը, որ գեղին վարժուհին հիւանդ է :

— « Հիւանդ... և ուստի՞ գիտես, » վրայ բերաւ զինուորականը :

— « Տկարութեանը պատճառաւ և ոչ իսկ դպրոց եկաւ այսօր » :

« Ուրեմն զիս մոռցած չէ, մոռածեց ծերունին, խեղճը տկար է, և կը գանգատէի իրմէ : Յանցանքն իմն է. բայց վաղը առաւօտ կ'երթամ գտնել զինքը. ճամբան քիչ մը երկար է, բայց հոգ չէ. նա շատ անգամ ինծի համար կտրեւ է : Գուցէ հաճելի ըլլայ իմ այցելութիւնս : Բարեկամի մը տեսութիւնը մեծ ըսփոփանք է հիւանդին, և ես անձինս փորձովը գիտեմ՝ զայն : Ուրիշ օգուտ մ'ալ չունենայ, գէթ կ'իմանայ որ ապերախտ չեմ » :

Ու երկրորդ օրը՝ առաւօտեան առաջին ժամերուն՝ զինուորականը վարժուհւոյն տունն էր : Սենեկին մէջ անկիւն մը քաշուած նստած էր՝ աղօթից գիրքը ձեռքը :

Ի տես ծերունւոյն մէկէն ոտք ելաւ՝ իրեն ընդ առաջ երթալու. և այն անակնկալ և անյուսալի այցելութեամբ այնչափ ուրախացաւ որ վայրկեան մը թալկացեալ այտերը վարդագոյն կարմրեցան : Զինուորականը նստաւ հանդէպ, և խնամոտ փութով մը առողջութեանը վիճակին վրայ տեղեկութիւն ուզելով. « Կ'երեւի թէ լացեւ ես, ըսաւ վարանելով. ի՞նչ է տրտմութեանդ պատճառը » :

— « Բան մը չէ, ըսաւ վարժուհին, բռնադատ ժպիտով մը. երբեմն, մանաւանդ տկարութիւն մը զգալու որ ըլլամ, տխրութիւն վրաս կու գայ, որոյ պատճառը և ոչ իսկ ես կրնամ իմանալ » :

— « Կը հասկընամ ըսածդ, վրայ բերաւ զինուորականը. ես ալ տխուր ու տփգոհ եմ, և այն յաճախակի » :

— « Բայց ես, շարունակեց վարժուհին, այնպիսի առիթներու մէջ կը ջանամ աղօթիւք գիմել առ Ստուած. կը յիշեմ իր հայրագութ սէրը առ արարածս, և այն սփոփանքը զոր կը խոստանայ վշտացելոց՝ նա որ ոչ զոք կը խաբէ, ու կը մխիթարիմ հոգւով » :

Շարունակելի